

ANNAGULİ NURMEMMET'İN *BÜYÜK GÖÇ* ADLI ROMANININ DİL YÖNÜNDEN İNCELENMESİ

DR. RASİM ÖZYÜREK

Annaguli Nurmemmed, Türkmen topraklarını karış karış dolaşmış, halkıyla sıcak ve yakın bağlantılar kurmuş, Türk tarih ve kültürüne sahip çıkarak; o alanda yalın, akıcı, canlı bir dille hem kendi soydaşlarına hem de dünya halklarına belgesel iletiler sunmuştur. Değerli yazar, Türkmenistan'da yetişen yeni kuşağın temsilcisi olduğu kadar, dünya edebiyatını da izleyen, tarihsel roman türünde adını bütün dünyaya duyuran çağdaş Türk edebiyatının temel taşlarından biridir. O, aldığı birçok ödül yanında, ülkesine olan engin hizmetleri dolayısıyla 2001 yılında, "Devlet Üstün Hizmet" madalyasına da sahip olmuştur.

Yazar Annaguli Nurmemmed'in bugüne değin yayımlanmış ve Türkiye Türkçesine de çevrilmiş beş romanı bulunmaktadır. Bunlardan 2001 yılında yayımlanan *Büyük Göç* adlı romanı, kurgu ve dil açısından daha kapsamlı bir nitelik taşıyor. Bu kitapta atalarımızın yaptığı büyük göçler, aslına uygun bir gerçeklikle dile getirilmiştir. Dandanakan Savaşından önceki olaylar, tarihsel kaynaklardaki ayrıntılarıyla ortaya konmuştur. Bu arada yazarın "Önde Deniz Var, Sönmeyen Kıvılcım ve Altın Yay" gibi romanları da yayıma hazırlanmaktadır. Özellikle *Büyük Göç* adlı belgesel roman; Türk kültürü, tarihi ve diline çok boyutlu bir ışık tutmuştur. Ayrıca yapının, yazınsal ve biçem (üslup) yönünden de üstün bir değeri vardır.

Annaguli Nurmemmed, katkısız arı bir Türkmen Türkçesiyle bütün Türk dünyasına seslenmiş, olaylar örgüsü içine Türkmen folklorunu da ustaca yedirmiştir. Doğduğu Kızılayak köyünün yaşlı nineleri ve dedeleriyle oturup kalkmış; onlardan halk masalları ve söylenceler dinlemiş, Türkmenceyi hep o ürünlerle varsıl bir duruma sokmuştur. Türk dilinin inceliklerine, Türk kültürüne derinden bağlı kalarak, birçok yeni katkılarda bulunmuştur. Böylece Türk halk ürünleri bağlarıyla Türk halklarını birbirine yaklaştırmıştır.

Değerli yazarın *Büyük Göç* adlı kitabı dört bölümden oluşmuştur. En başta *Büyük Göç*'te belirtilen Türk kültürüne tam olarak sahip çıkılması gerektiğine ve hatta onun zamanının bile geçmekte olduğuna değinir. O, bu gerçeği her fırsatta kendi yaşlılarına ve Türkmen gençlerine altını çizerek vurgulamak ister. Türk kültürünün yücelmesine var gücüyle çalışır. Türk uygarlığının ödünsüz ve yorulmak bilmez bir savaşımıdır. Aslında o, Türkmenistan edebiyatında yeni

kuşak ve yeni kuşak akımının gerçek bir temsilcisi olarak tanınmaktadır. Kendi kimliğini, benliğini ve onurunu bu yola adamıştır.

Nurmehmet, Oğuz Yurdunun dünyasını, Anadolu'yu gezerek de bulgula-
mış bir yazardır. Türk kültürünü yüreğine ve beynine yerleştirerek yapıtını oluş-
turmuştur. *Büyük Göç* adlı romanında, geçmişle günceli ustaca bütünleştirerek,
Türkmen edebiyatına büyük bir canlılık getirmiştir. O, anlatımında üçüncü kişi
kipini kullanmayı yeğlediği gibi yapıtında okuyucusunu yer yer bilgilendir-
miştir.

Yazar bu romanda pürüzsüz, duygulu bir şiir dili de kullanmıştır. Baştan so-
na halkın konuşma dilinden hareket etmiştir. Onun romanı hem ilgi çekici ve eğ-
lendirici hem de yeni kuşaklara ders verici niteliktedir. Kitabın gerek dili, gerek-
se içeriği okuyucuları derinden etkiliyor. Kimi bölümler destansı bir hava taşı-
yor: *“Ey Tanrım! Sen bizimle denk olma! Bize hiçbir zaman devletsizliği göster-
me! Şimdi Selçuk Ağa'nın torunları büyüdü, kendilerine gelip kendi ayaklarının
üzerinde durabildi. //... Her yerde seni görmek istiyorum, güneşte, ayda, yıldız-
da, dağda denizde, onlarsız günüm geçmez. (s. 18)”*

Yazar bu deyişlerle, Türk birliği ve bütünlüğünün dünyada gerçek yürünge-
sine oturmasını ve özgürlük tutkusunu dile getiriyor. Bu dileğini de Oğuz kökün-
deki Günhan, Gökhan, Ayhan'la Denizhan, Yıldızhan ve Dağhan olarak bilinen
Oğuz Han'ın oğullarında temellendiriyor. Bu ise, Oğuz ruhunun sesidir. Onları
her yerde görmek ve işitmek istiyor. Bu çağrışımlarıyla yazar, yapıtında sözcük-
lerini seçerken onların gerçek anlamları dışında değişmeceli ve yan anlamlarına
da yer vererek, yapıtına daha da canlılık katıyor. O, bu romanında tarihsel çizgi-
de çok derinlere inmiş ve Oğuz Türk atalarının bıraktığı kalıtı ince ayrıntılarına
varıncaya kadar ortaya çıkarmıştır.

Annaguli Nurmehmet, Türkmen halkının yüzyıllardır bağrında yaşattığı
atasözleri, deyimler ve söylenceler gibi ürünleri *Büyük Göç*'te sıkça kullanmış-
tır. Kimi söylemler ise Dede Korkut'a uzanmaktadır : *“Büyük olan da, Arslan
Han'ın gözüne yazamaz. Kendi yiğitlerini ne kadar kurnazlıkla kandırmak iste-
seler de onların kazanmayacaklarından beş parmağı gibi emindi. (s. 32)”* Bu-
rada beş parmağı gibi emin olmak, bir yandan Türklerin eski hesap işlerini be-
lirtiyorsa da, öbür yandan kişiyi iyi tanıyabilmek için seçilmiş bir söylem sayı-
lır : *“Benim elim değil, ustaların eli olsun.”* gibi... Bu çok kullanılan bir söy-
lemidir. Daha çok genç kızların ve delikanlıların kullandıkları yaygın bir söylem-
dir. Özellikle ustalardan örnek alınmasını belirtmek için kullanılıyor.

Büyük Göç romanında geçen kişilerden Dürlü Kız, işlediği yaka nakışını,
akan dereye atıyor. *“Gitsin, akıp gitsin, benim elim değil ustaların eli olsun”* di-

yor. Bu demektir ki “İyilik yap dereye at, Halik (Tanrı) bilir. Tanrı bilmezse balık bilir.” anlamındadır. Bu inanç, bugün bile Türkmenistan’da gelinlik kızlar arasında kullanılıyor. Romanda “*Bir okla iki tavşan vurulmaz. (s. 133), Kulan gel-se toynağnağından, kuş gelse kanadından ayrılmaz. (s. 142), Ya ölmeli ya almalı. (s.144), Gözüme çöp atma. (s.266)*” gibi atasözleri ve deyimleri vardır. Burada toynak atın ayağının tırnak bölümüdür (Bu alınırsa at yürümez). Kuşun da kanadı kırılırsa uçamaz. Öteki söylenenlerin anlamları aldatmak ve kandırmak demektir. “Gözükten de çağrı idi. Onun ayağını bağladılar (s.50)” söz öbekleri ise ayağını bağlamak, evlendirmek karşılığındadır. Bilinen bir gerçektir ki, her halk kendi dilini, kendi kültürünü ve folklorunu kullandığı ölçüde yücelir.

İşte *Büyük Göç* romanı atasözleri, deyimler ve ibret dolu sözlerle donanmış bir romandır. Yazar da bu tür öğeleri hep yerli yerinde kullanmıştır. O, sözcük oyunları kurmada da çok başarılıdır. Konuşma sözcüklerini gerçek anlamından değişmece (mecaz)anlamına çevirmede de büyük ustadır. Örneğin : “*Bizim savuştığımız kılıç, attığımız ok, tuttuğumuz kalkan kutsal zaferi getirmiştir. Burada atalarımızın ruhu, kalkan olup bizi korumuştur.*” diyor. Bu cümlede demir kalkan, insandaki ruh kalkanına gönderme yaptığı anlaşılıyor. Bilindiği gibi kut (mutluluk, kutsallık ve yazgı) anlamında kullanılmaktadır. Aslında Oğuz Han’ın altın yayının ya da üç gümüş okunun her yana yayılması, o “kut”un aranmasıydı. Kut; hükümdarlığın gücü sayılıyordu. Kim adaletli olursa, onun yüreğinden çıkıyordu. Tanrı ise yukardan ona “kut”u indiriyordu (s.34). dile getirilen kut, Türklerin eski yazılı kaynaklarında çok sık kullanılan önemli bir sözcüktür. Yazarın söz varlığına bakacak olursak, orada Türkmenistan’daki yer ve yurt adlarıyla da karşılaşırız : **Merv, Seras, Horasan, Abuverd** vb. gibi. Metinlerde geçen keçe sözcüğü, Eski Türkçede yer alan *kiyz* sözcüğünden gelmekte olup, kaynağı çok eski tarihlere dayanır. “*O zamana kadar keçelerinin desenlerini hazırlayıp, saz hasırını toplayıp, su serpilerek, çekilecek duruma getirmişlerdi (s.121)*” gibi... Kitapta ak saplı bıçak sözcüğü geçiyor. Bunları hep süsleyerek ya da simgesel bir biçimde okuyucuya sunuyor. Böylece anlatımı daha güçlü duruma getirmeye çalışıyor. Fildişi tarak, saz hasır vb. gibi. “*Avcı omzuma attığı kıyafetimi giydi, kuşağını kuşandı. Ak saplıyı beline kıstırdı (s.125)*” biçiminde. Kıstırma sözcüğü burada koydu, soktu ve yerleştirme anlamındadır. Kısacası, bıçağını kımına yerleştirdi demektir.

Metinlerde *yelmaya* sözcüğü de sık kullanılıyor. Bu söz, devenin bir türü karşılığıdır. Özellikle hızlı koşan deve anlamını taşır. *Yel* (rüzgâr), *maya* (deve) demektir. Bileşik sözcük olarak, rüzgâr gibi koşan deve anlamındadır (s.266). Küştdepti, bir Türkmen oyunudur. Bu oyun Şamanlıktan kalan eski bir oyun diye düşünülebilir. Çünkü, sözcüğün anlamından yola çıkarsak kötü ruhların ko-

vulduğuna tanık oluruz. *Küşt* (tehdit etmek), kovmak için Türkçede halk arasında kullanılan *kiş* (kişt) sözüyle anlamdaştır. Gözbaşı, gene Türkçe bir sözcüktür. Kitapta, soyağacının başladığı yer olarak geçiyor. Göz, baş sözcüğüyle birleşince gözbaşı oluyor. Yapıtta gözbaşı, pınar, kaynak anlamlarında da kullanılmıştır. Yazar, Türkçe kökenli sözcüklere kitabında büyük ağırlık veriyor.

Annaguli Nurmemmed'in *Büyük Göç*'ündeki kimi başlıklar da dil bakımından ilginçtir. Merv'de geçen kurultay sözcüğü, eski bir Türkçe sözcüktür. Kurulmak ve tay sözcüklerinden türemiştir. Kurulmak; yığılmak, toplanmak eylemiyle tay / toy (düğün) sözlerinin birleşmesinden oluşmuştur. Bayram ve düğün anlamlarını içerir. Bunu biz Dede Korkut'ta Hanların Hanı, Bayındır Han'ın yılda bir kez, Oğuz Beylerini bir araya getirip yaptığı toylardan anlıyoruz.

Tövella sözcüğü, Tanrı'nın hemen ardından söyenen tövbe etmek, barıştırmak anlamında kullanılmıştır. Tövella; yaşlı, güvenilir, herkesin saydığı bir kimsenin aracılığıyla yapılıp iki taraf barıştırılır. *Töve* tövbe, *ella* Allah anlamında kullanılmıştır. Yazar ayrıca, sözcükleri duygu, düşünce yönünden dikkatlice seçip en uygun yerlerine yerleştirir, seçtiği sözcükleri dil bilgisi kurallarına uyarlar. Sıfatları ise yazıyla resim yapar gibi kullanır.

Sanatçı, romanında alt başlıkları oluştururken, tarih arşivlerinden de bol yararlanmıştı. Okuyucuya, geçmişe ilişkin pek çok olay ve durumlardan köklü bilgiler verir. Kendisi öğrenimini Petersburg (Leningrad) Üniversitesinde yapmasına karşın, kitabında Rusça alıntı sözlere yer vermemiştir. Ancak arşivlere bağlı kalarak, birtakım olaylar anlatılırken Arapça ve Farsça sözcüklere rastlıyoruz. Genelde ise dili yakın, anlaşılır ve akıcıdır. Okuyucu romanı bitirmeden elinden bırakamıyor. Yapıt Türkiye Türkçesine çevrilirken de, dile son derece önem verilmiştir.

Büyük Göç'te Türkmen ruhu da yansıtılıyor. Benzetmeler yerli yerinde kullanılmıştır. Roman baştan sona kadar, herkesin anlayabileceği akıcı bir biçimle (üslupla) yazılmıştır. Bu yapıt, Türkçe konuşan halkların dostluğunu, kardeşliğini ve ortak duyularını bütünleştirmeye yönelik güçlü bir romandır. Türkiye Türkçesine çevrilen romanda, noktalama imleri (işaretleri) de doğru olarak kullanılmıştır. Özellikle üç noktaya daha çok yer verilmiştir. Bu da okuyucuyu duygu ve düşünceye yöneltmeyi amaçlıyor.

Nitelikli yazara daha nice yapıtlar oluşturması için uzun ömürler ve derin başarılar diliyorum.